

Sławomir Cebula

Ochrona wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie Karnym

---

Forum Teologiczne 15, 97-107

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

SŁAWOMIR CEBULA

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

OCHRONA WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA W POLSKIM KODEKSIE KARNYM

Słowa kluczowe: wolność sumienia i wyznania, prawo karne, dyskryminacja wyznaniowa, przeszkadzanie w obrzędach religijnych, obraza uczuć religijnych.

Key words: freedom of conscience and religion, Polish penal law, religious discrimination, interfering with the performance of religious rites, insulting religious feelings.

Schlüsselworte: Gewissens- und Bekenntnisfreiheit, Strafrecht, religiöse Diskriminierung, Störung der religiösen Zeremonien, Beleidigung der religiösen Gefühle.

Wprowadzenie

Przynależąca do kategorii praw człowieka oraz praw i wolności obywatelskich wolność sumienia i wyznania chroniona jest prawem międzynarodowym, a wpisana w liczne ustawy zasadnicze leży u podstaw funkcjonowania demokratycznych państw prawa. Gwarantowana również w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jako wolność sumienia i religii¹ znajduje rozwinięcie w aktach prawnych niższego rzędu. Wyrazem tego są m.in. przepisy rozdziału XXIV części szczególowej Kodeksu karnego² zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania”.

Chociaż treść artykułów ujętych w kodeksie karnym bez wątpienia nawiązuje do wcześniej obowiązujących w Polsce regulacji prawnych, ich interpretacja napotyka niekiedy trudności. Niemniej jednak, nie wydaje się, by unormowania kodeksu karnego były aż tak niejednoznaczne, aby uniemożliwić stwierdzenie czy w określonej sytuacji dochodzi do naruszenia prawa, czy też nie.

Adres/Adresse/Anschrift: dr Sławomir Cebula, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, ul. Kanoniczna 9, 31-002 Kraków, e-mail: slawomir.cebula@upjp2.edu.pl

¹ Por. art. 53 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*. Mimo że konstytucja zawiera zwrot „wolność sumienia i religii”, podczas gdy inne ustawy łącznie z kodeksem karnym operują określeniem „wolność sumienia i wyznania” – wykładnie oraz komentarze nie pozostawiają wątpliwości, że chodzi tutaj o tę samą wolność.

² *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny*, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 z późn. zm. (dalej: k.k.).

Ewentualna nieprecyzyjność przepisów powinna być bowiem rozstrzygnięta przez orzecznictwo i objaśniana stosownymi komentarzami. Zatem spróbujmy dokonać szczegółowej analizy treści rozdziału XXIV k.k., zwracając uwagę na kwestie niejasne lub sporne, jednocześnie szukając ich rozwiązań.

* * *

Polska ustawa karna penalizuje trzy rodzaje przestępstw godzących w wolność sumienia i wyznania. Są nimi: dyskryminacja wyznaniowa (art. 194), przeszkadzanie w wykonywaniu obrzędów religijnych lub pogrzebowych (art. 195) oraz obraza uczuć religijnych (art. 196). Typizowanie tych przypadków jako czynów zabronionych wskazuje, że ustawodawca uznał je za szczególnie drastyczne formy zamachu na wolność sumienia i wyznania³.

Wszystkie przestępstwa ujęte w rozdziale XXIV k.k. są występkami⁴, a przewidziane za nie sankcje są identyczne i przewidują: grzywnę, karę ograniczenia wolności albo karę pozbawienia wolności do lat 2. Wszystkie z omawianych występków ścigane są z oskarżenia publicznego (z urzędu, bez potrzeby składania wniosku) i muszą być popełnione w sposób umyślny. Są to wreszcie przestępstwa powszechne, co oznacza, że mogą być popełnione przez każdą osobę poczytalną, będącą w wieku, od którego przewidziana jest odpowiedzialność karna⁵.

1. Dyskryminacja wyznaniowa

Treść art. 194 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego brzmi:

„Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Otwierający rozdział XXIV, art. 194 k.k. opisuje przestępstwo dyskryminacji wyznaniowej oraz dyskryminacji na tle bezwyznaniowości. Uwzględnienie bezwyznaniowości w treści tego przepisu wyjaśnia historia jego powstania. Jest on bowiem kopią art. 192 tzw. Kodeksu karnego z 1969 r.⁶, obowiązującego w Polsce w latach 1970–1998, który z kolei wzorował się na art. 2 Dekretu z 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania⁷. Dokument ten

³ Por. M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 808.

⁴ Od występków, ze względu na wysokość sankcji należy odróżnić zbrodnie.

⁵ Granicą wieku odpowiedzialności kamej jest ukończony 17 rok życia przed popełnieniem czynu zabronionego, a w przypadku przestępstw o wysokiej społecznej szkodliwości – może być ona obniżoną do 15 roku życia. Por. art. 10 k.k.

⁶ Kodeks karny z dnia 19 kwietnia 1969 roku, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94.

⁷ Dekret z 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania, Dz.U. 1949, nr 45, poz. 334.

był w istocie narzędziem represji wobec Kościoła katolickiego. Obecny zapis różni się od pierwotnego użyciem określenia „człowiek” zamiast „obywatel”, przestawieniem ochrony wyznania na pierwsze miejsce oraz obniżoną sankcją.

Tabela 1

Geneza art. 194 Kodeksu karnego

Dokument	Art. 2 Dekretu z 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania	Art. 192 Kodeksu karnego z 19 kwietnia 1969 r.	Art. 194 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 r.
Hipoteza	Kto ogranicza obywatela w jego prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową, przekonania religijne lub bezwyznaniowość	Kto ogranicza obywatela w jego prawach ze względu na jego bezwyznaniowość lub przynależność wyznaniową	Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość
Sankcja	podlega karze więzienia do lat 5	podlega karze pozbawienia wolności do lat 5	podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Przedmiotem ochrony omawianego przepisu jest wolność religii oraz prawo do zachowania przekonań areligijnych. Zastosowanie przepisu art. 194 k.k. ma miejsce w przypadkach, gdy nastąpi ograniczenie praw innej osoby ze względu na jej stosunek do religii⁸. Dzieje się tak, kiedy jakaś osoba lub instytucja uprawniona do podejmowania określonych decyzji czy czynności odmawia zainteresowanemu korzystania z przysługujących mu praw, a jego religijność lub areligijność stanowi powód owej decyzji lub określonego zachowania⁹. Ograniczenie, o jakim mówi przepis, dotyczyć może wszystkich praw przysługujących na mocy Konstytucji, ustaw, a nawet powszechnie uznawanych zwyczajów¹⁰. Ze względu na charakter penalizowanego czynu, może on być zarówno działaniem, jak i zaniechaniem. Z naruszeniem art. 194 k.k. mamy do czynienia tylko i wyłącznie w przypadku, gdy formułowane w nim ograniczenie dotyczy konkretnej osoby lub grupy osób. Nie wypełnia bowiem znamion tego przestępstwa zapowiedź ograniczenia (czy to skierowana ku konkretnej osobie lub grupie), lecz dochodzi ono do skutku w przypadku faktycznego zaistnienia ograniczenia¹¹. Dyskryminacja może mieć formę działania (np. zwolnienie z pracy, odmowa przyjęcia do przedszkola) lub zaniechania (np. brak awansu mimo spełnienia wymaganych kryteriów).

⁸ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, Kraków 1999, s. 492.

⁹ Może to być np.: odmowa przyjęcia do przedszkola, szkoły czy pracy, nierówne traktowanie w miejscu pracy lub nauki, odmowa wynajmu sali, odmowa wykonania jakiejś czynności usługowej lub handlowej, odmowa wykonania praw wyborczych czy polecenie wykonywania pracy w dni świąteczne.

¹⁰ M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, s. 808–809.

¹¹ *Ibidem*, s. 809.

Nieco inaczej przepis ten interpretuje się w odniesieniu do stowarzyszeń o charakterze religijnym bądź partii politycznych kultywujących wartości religijne, gdzie odmowa przyjęcia osoby bezwyznaniowej lub deklarującej odmienny światopogląd może być uzasadniona konfliktem z realizacją celów statutowych i w związku z tym jest dopuszczalna przez prawo.

Zagadnienia omówione dotąd, a w szczególności kryteria penalizacji nie budzą w Polsce znaczących wątpliwości. Od czasu do czasu powraca natomiast pytanie dotyczące stosowania przepisu art. 194 k.k. w sytuacji ekspozycji symbolu religijnego w postaci krzyża w miejscach sprawowania władzy publicznej lub w budynkach użyteczności publicznej. Do kwestii tej odniósł się w 1998 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi, nie dopatrując się dyskryminacji osób bezwyznaniowych przez wywieszenie krzyża w budynku władzy publicznej¹². Podobnie Sąd Najwyższy uznał, że obecność krzyża w lokalu wyborczym nie jest dyskryminacją innych wyznań¹³.

2. Przeszkadzanie w wykonywaniu obrzędów religijnych lub pogrzebowych

Treść art. 195 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego brzmi:

„§ 1. Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym”.

Artykuł 195 k.k. składa się z dwóch paragrafów. W § 1 mamy do czynienia z przestępstwem złośliwego przeszkadzania w wykonywaniu obrzędów religijnych, zaś § 2 odnosi się do złośliwego przeszkadzania pogrzebowi oraz uroczystościom lub obrzędom żałobnym. Źródłami tych zapisów są: ustawodawstwo międzywojenne, jeśli chodzi o § 1 (rozdział XXVI „Przestępstwa przeciw uczuciom religijnym” Kodeksu karnego z 1932 r.)¹⁴ oraz wspomniany już komunistyczny kodeks z 1969 r.¹⁵ jeśli chodzi o § 2. Natomiast Dekret

¹² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 28 października 1998 r., I ACa 612/98.

¹³ Orzeczenie Sądu Najwyższego z 15 lipca 2010 r., III SW 124/10, OSNP 2011, nr 3–4, poz. 60. Przykładem analogicznego rozstrzygnięcia cywilnego jest wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 9 grudnia 2013 r. w sprawie sygn. akt I ACa 608/13, oddalającego apelację od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z 14 stycznia 2013 r. sygn. akt I C 716/12. Sprawa ta dotyczyła obecności krzyża na Sali Posiedzeń Plenarnych Sejmu.

¹⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

¹⁵ Kodeks karny z 19 kwietnia 1969 r., Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94.

z 5 sierpnia 1949 r. o ochronie sumienia i wyznania przyjmował inne rozwiązanie, skupiając się w art. 3 na karaniu przypadków zmuszania do udziału w obrzędach religijnych oraz bezprawnym powstrzymywaniu od udziału w takich obrzędach, dlatego nie stał się on inspiracją dla ustawodawcy wprowadzającego obecnie obowiązujący Kodeks karny.

Tabela 2

Geneza art. 195 Kodeksu karnego

Dokument	Art. 174 Kodeksu karnego z dnia 11 lipca 1932 r.	Art. 197 § 1 Kodeksu karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r.	Art. 195 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.
Hipoteza	Kto złośliwie przeszkadza publicznemu zbiorowemu wykonywaniu aktu religijnego uznanego prawnie wyznania lub związku religijnego	Kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym albo znieważa zwłoki, prochy ludzkie lub miejsce spoczynku zmarłego	§ 1. Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, § 2. kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym
Sankcja	podlega karze aresztu do lat 2	podlega karze pozbawienia wolności do lat 3	podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Przedmiotem ochrony, do którego nawiązuje art. 195 k.k. są wolność religijna, która przejawia się m.in. poprzez prawo do publicznego wykonywania kultu religijnego. Dodatkowo w § 2 ochroną objęte zostały uroczystości pogrzebowe (religijne bądź niereligijne). Najważniejszym ze znamion przestępstwa przeszkadzania w wykonywaniu obrzędów religijnych jest złośliwość, która wskazuje na umyślny charakter czynu zabronionego popełnianego w zamiarze bezpośrednim¹⁶. Nie będzie penalizowane zakłócanie aktu religijnego lub pogrzebu, jeśli po stronie sprawcy brak znamienia złośliwości (np. fałszowanie podczas śpiewu wynikające z braku słuchu muzycznego¹⁷, zakłócenie uroczystości przez człowieka w stanie mocnego upojenia alkoholowego, który nie rozpoznaje znaczenia swych czynów¹⁸). Przeszkadzanie może polegać na utrudnianiu bądź zakłócaniu aktu religijnego, jak i na całkowitym uniemożliwieniu jego wykonania¹⁹. Istotny jest tu również publiczny charakter wykonywanego aktu religijnego,

¹⁶ Sprawca chce popełnić czyn zabroniony, a nie jak w przypadku zamiaru ewentualnego nie chce, ale przewiduje realną możliwość jego popełnienia. Zob. A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 77.

¹⁷ M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, s. 811.

¹⁸ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 1999, s. 242.

¹⁹ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, s. 496.

polegający na możliwości uczestniczenia w nim bliżej nieokreślonej liczby osób. Natomiast przeszkadzanie pogrzebowi może polegać w szczególności na niedopuszczeniu do pochówku, zakłócaniu spokoju uczestników pogrzebu, zakłócaniu mszy lub nabożeństwa pogrzebowego, lub spotkania odbywającego się przy okazji pogrzebu (bezpośrednio przed lub po pogrzebie), jak również utrudnianie przejścia konduktowi żałobnemu.

Samo pojęcie aktu religijnego typizowanego w art. 195 k.k. rozumie się jako wszelkie publiczne wykonywanie kultu i innych czynności religijnych, którymi mogą być w szczególności: msza, nabożeństwo, publiczna modlitwa, czuwanie, adoracja, medytacja, błogosławieństwo, procesja, pielgrzymka czy poświęcenie. Istotnym zapisem art. 195 k.k. jest również zastrzeżenie o naruszeniu prawa tylko w przypadku, gdy przestępstwo jest skierowane przeciw kościołowi lub związkowi wyznaniowemu o uregulowanej sytuacji prawnej. Oznacza to, że dany kościół lub związek wyznaniowy musi działać na podstawie odrębnych ustaw²⁰ bądź też musi być wpisany do rejestru wyznań, który prowadzi przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych²¹.

W odróżnieniu pozostałych dwóch artykułów rozdziału XXIV, przepis art. 195 k.k. nie budzi współcześnie kontrowersji oraz nie przysparza problemów interpretacyjnych. Jego treść nie poddawana jest również krytyce.

3. Obraza uczuć religijnych

Treść art. 196 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego brzmi:

„Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Trzeci artykuł rozdziału „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania” wprowadza odpowiedzialność karną za obrazę uczuć religijnych. Podobnie jak w przypadku art. 194 k.k., treść art. 196 zaczerpnięta jest

---

²⁰ Na podstawie odrębnych ustaw działa w Polsce 15 Kościołów i związków wyznaniowych: 1. Kościół Katolicki, 2. Autokefaliczny Kościół Prawosławny, 3. Kościół Ewangelicko-Augsburski, 4. Kościół Ewangelicko-Reformowany, 5. Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, 6. Kościół Chrześcijan Baptystów, 7. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, 8. Kościół Polskokatolicki, 9. Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, 10. Kościół Katolicki Mariawitów, 11. Kościół Starokatolicki Mariawitów, 12. Kościół Zielonoświątkowy, 13. Wschodni Kościół Staroobrzędowy, 14. Muzułmański Związek Religijny oraz 15. Karaimski Związek Religijny.

²¹ Obecnie w rejestrze MSW wpisanych jest 158 Kościołów i innych związków wyznaniowych. [<http://bip.msw.gov.pl/bip/informacje-maic/rejestry-ewidencje-arc/rejestry/15644,Rejestr-koosciolow-i-innych-zwiazkow-wyznaniowych.html>] (23 XII 2013).

z wcześniejszych regulacji, tj. Kodeksu karnego z 1969 r. oraz Dekretu z 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania. Obecne brzmienie przepisu łącznie z sankcjami jest tożsame z zapisem kodeksu karnego z 1969 r.

Tabela 3

Geneza art. 196 k.k.

Dokument	Art. 5 Dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania	Art. 198 Kodeksu karnego z 19 kwietnia 1969 r.	Art. 196 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 r.
Hipoteza	Kto obraża uczucia religijne, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do wykonywania obrzędów religijnych	Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych	Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych
Sankcja	podlega karze więzienia do lat 5	podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny	podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Artykuł 196 k.k. chroni uczucia religijne, które opisywane są jako składowa wyrażania wolności religijnej. Objaśnienie treści przepisu wymaga zwrócenia uwagi na kilka istotnych kwestii. Otóż, znieważenie uczuć religijnych musi dotyczyć przynajmniej dwóch osób²². Jest to przestępstwo umyślne przejawiające się zarówno poprzez zamiar bezpośredni (sprawca działa w celu obrażenia uczuć religijnych innych osób), jak i ewentualny (sprawca jedynie przewiduje, że jego działania mogą obrazić uczucia religijne). Wątpliwości dotyczące stosowania art. 196 k.k. w sytuacji obrazy światopoglądu ateistycznego nie znalazły akceptacji wśród teoretyków prawa ze względu na brak ateistycznej analogii w stosunku do przedmiotu czci religijnej i miejsca kultu²³. Właściwsze wydaje się stosowanie w przypadku naruszenia praw osób o światopoglądzie ateistycznym przepisów art. 216 k.k. penalizującego występki zniewagi lub art. 212 k.k. penalizującego występki zniesławienia.

Znieważenie, będące czynnością wykonawczą art. 196 k.k., może mieć zdaniem Lecha Gardockiego postać werbalną lub polegać na lekceważącym zachowaniu sprawcy²⁴. Należy dodać, że werbalny charakter zniewagi może polegać na wypowiedzi ustnej, jak również pisemnej. Z kolei Piotr Stanisław zwraca uwagę na możliwość obrazy uczuć religijnych również poprzez gesty

²² L. Gardocki, *Prawo karne*, s. 242.

²³ E. Kruczoń, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, Prokuratura i Prawo 2 (2011), s. 39–40.

²⁴ L. Gardocki, *Prawo karne*, s. 243.

bądź rysunki²⁵. Istotnym jest, tak jak w przypadku innych przestępstw rozdziału XXIV k.k., by czynność wykonawcza miała miejsce w przestrzeni publicznej. Art. 196 k.k. można naruszyć np. poprzez rysunki, hasła na ścianach, wystawy, prasę, książki, emisje radiowe i telewizyjne, umieszczanie w Internecie czy poprzez demonstracyjne okazywanie pogardy w formie gestów, zachowań czy parodiowania, jak również przez doprowadzenie do zniszczenia przedmiotu lub miejsca kultu bądź też jego naruszenia lub uszkodzenia.

Zgodnie z wykładnią językową i funkcjonalną, można obrazić uczucia religijne jedynie osób religijnych²⁶. Poczucie się urażonym w czymś imieniu nie podlega ściganiu w myśl art. 196 k.k.

Pojęcie przedmiotu czci religijnej należy do dość pojemnych. Jest nim zarówno przedmiot materialny (figura, obraz, przedmiot liturgiczny), obiekt – podmiot kultu (np. Jezus, Matka Boska, Budda), jak i dogmaty, symbole i słowa czy imiona uznawane za święte²⁷. Należy dodać, że wątpliwości dotyczące rozciągnięcia znaczenia „przedmiot czci religijnej” również na „podmiot czci religijnej” zgodnie z wykładnią językową i celowościową są rozstrzygane pozytywnie. Jeśli kult może skupiać się na przedmiocie, to tym bardziej na podmiocie. Nie sposób sporządzić pełnej listy potencjalnych przedmiotów czci, dlatego uzasadnioną wydaje się tu definicja Erwina Kruczonia, określająca przedmiot kultu jako „każdy przedmiot, który przez daną wspólnotę religijną uważany jest za przedmiot kultu, godny najwyższego szacunku, poważania i uwielbienia²⁸”. Niewątpliwą wadą zapisów art. 196 k.k. jest brak wyodrębnienia oprócz „przedmiotu czci religijnej”, także „przedmiotów przeznaczonych do oddawania czci religijnej”, jak szaty czy naczynia liturgiczne, które nie są przedmiotami czci religijnej, a spełniają ważne funkcje we wspólnotach religijnych²⁹.

Pojęcie miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych nie przysparza problemów interpretacyjnych. Miejscami takimi są: świątynie i domy modlitwy (kościół, cerkwie, zbory, meczety, synagogi, sale zgromadzeń), cmentarze oraz kapliczki, krzyże i figury będące elementem krajobrazu. Ponadto do kategorii tej zaliczają się czasowe miejsca obrzędów religijnych, jak ołtarze polowe czy place i ulice podczas mszy i procesji.

²⁵ A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 128–129.

²⁶ E. Kruczoń, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, s. 39; M. Pietrzak, *Ochrona wolności sumienia i wyznania na gruncie prawa karnego i cywilnego*, w: A. Mikulska (oprac.), *Wolność myśli, sumienia i wyznania. Poradnik prawny*, Warszawa 2003, s. 65–66; J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 294.

²⁷ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, s. 501.

²⁸ E. Kruczoń, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, s. 48.

²⁹ Zwolennikiem uzupełniania art. 196 k.k. o „przedmioty przeznaczone do oddawania czci religijnej” jest Wojciech Janyga. Zob. W. Janyga, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym w świetle współczesnego pojmowania wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2010, s. 223.

Kwestia obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym budzi wiele wątpliwości i kontrowersji. Najczęstszym ze zgłaszanych problemów jest wyznaczenie granicy pomiędzy przestępstwem obrazy uczuć religijnych a uprawioną działalnością artystyczną oraz korzystaniem z wolności słowa. Nie budzi wątpliwości kwestia wykorzystania przedmiotu czci religijnej jako elementu kreacji artystycznej do momentu, jak w jej formie nie dostrzeże się elementów poniżających lub obelżywych³⁰. Niezwykle ważną wskazówką interpretacyjną odnoszącą się do tego problemu jest orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 7 czerwca 1994 r., w którym czytamy, że „uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawa. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącą wartość konstytucyjną. Potwierdzają to także akty międzynarodowe [...] Dlatego też działania naruszające uczucia religijne mogą być przedmiotem zakazu ustawowego także wówczas, gdyby były podejmowane za pomocą środków służących realizacji wolności słowa”³¹.

Wnioski

Rozbieżności interpretacyjne i niekonsekwencje w kwestii ścigania przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania wywoływać mogą przeświadczenie o zawłości unormowań rozdziału XXIV k.k. Co więcej, nie sposób przewidzieć, czy sądy w analogicznych sprawach będą dopatrywały się przestępstwa, czy też nie. Niemniej jednak przeprowadzona analiza treści pozwala w znacznym stopniu sprecyzować rozumienie przepisów, tym bardziej że orzecznictwo i komentarze odnoszą się również do kwestii najbardziej spornych, którymi są obecność symboli religijnych w miejscach sprawowania władzy publicznej oraz granica pomiędzy przestępstwem obrazy uczuć religijnych a działalnością artystyczną i wolnością słowa.

Sprawa obecności symboli religijnych w miejscach sprawowania władzy publicznej należy do jednoznacznie rozstrzygniętych. Dlatego podważanie np. obecności krzyża w urzędach, lokalach wyborczych i tym podobnych miejscach należy traktować jako presję grup niezadowolonych z takiego stanu prawnego. W myśl obowiązującego prawa reakcją sądów powinno być w takich sytuacjach potwierdzenie zasadności prawnej obecności symboli religijnych w przestrzeni publicznej. Kluczowa dla zasadności utrzymania ochrony praw większości, co dotyczy się właśnie krzyża, jest struktura wyznaniowa Polski oraz uwarunkowania historyczne i kulturowe.

³⁰ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, s. 502.

³¹ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 7 czerwca 1994 r., cz. 1, poz. 11, s. 90.

Z kolei granicę pomiędzy obrazą uczuć religijnych a działalnością artystyczną i wolnością słowa wyznacza zniewaga, przejawiająca się okazywaniem lekceważenia lub pogardy, którą odróżnić należy od krytyki, pozbawionej elementu zniewagi, a więc niebędącej przestępstwem.

Złożoność i różnorodność zjawisk religijnych z jednej strony oraz zmiany społeczno-kulturowe z drugiej, wywołują niekiedy trudności w rozstrzygnięciu konkretnych spornych przypadków. Orzecznictwo i komentarze pozostają tu istotnymi wskazówkami interpretacyjnymi. Są one znaczącym uzupełnieniem wszelkich prawnych regulacji z konstytucyjną gwarancją wolności sumienia i wyznania na czele. Niemniej jednak należy podkreślić, że źródeł wciąż powracających publicznych dyskusji na temat rozumienia granic wolności religijnej czy znamion przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania na pewno nie należy upatrywać w nieprecyzyjności zapisów prawnych, lecz raczej w sferze światopoglądowej, gdy bezstronność mylnie utożsamiana bywa ze świeckością lub gdy lekceważony bywa jakiś rodzaj wolności.

PROTECTING THE FREEDOM OF CONSCIENCE AND RELIGION IN POLISH PENAL LAW (SUMMARY)

Guaranteed by international law and the Constitution of the Republic of Poland, freedom of conscience and religion is also protected by the regulations of Chapter XXIV of the Polish Penal Code (1997) entitled „Crimes against Freedom of Conscience and Religion”. The Penal Code specifies three types of crime against the freedom of conscience and religion. These include: religious discrimination (Article 194), interfering with the performance of religious rites or burial (Article 195) and insulting religious feelings (Article 196). The selection of these cases as criminal offenses indicates that the legislature considered it to be a particularly drastic form of crime against the freedom of conscience and religion. Although the content of the articles of the Penal Code refers to the legal regulations, which were previously in force in Poland, their practical application faces a number of difficulties. The jurisdiction and comments help in solving any doubts of interpretation. In addition to fundamental analysis, it also relates to the most controversial issues, which are: the presence of religious symbols in public offices or the distinction between the crime of insulting religious feelings and artistic activities and freedom of speech. Recurrent public discussions on understanding the limits of religious freedom or the constituent elements of crimes against freedom of conscience and religion is definitely not caused by the imprecision of legal provisions, but rather as an ideological discourse.

DER SCHUTZ DER GEWISSENS- UND BEKENNTNISFREIHEIT IM POLNISCHEN STRAFFRECHT (ZUSAMMENFASSUNG)

Die durch das internationale Recht sowie das Grundgesetz der Republik Polen garantierte Gewissens- und Bekenntnisfreiheit wird ebenfalls durch einige Bestimmungen im Kapitel XXIV des polnischen Strafgesetzbuches (1997) unter dem Titel „Straftaten gegen die Gewissens- und Bekenntnisfreiheit“ geschützt. Das Strafgesetz formuliert drei Arten der Straftaten, die gegen die Gewissens- und Bekenntnisfreiheit gerichtet sind: die mit dem Bekenntnis verbundene Diskriminierung (Art. 194), die Störung bei der Durchführung der Religions- und Bestattungszeremonien (Art. 195) sowie die Verletzung der religiösen Gefühle. Die Auswahl dieser Fälle als verbotene Taten verweist darauf, dass sie vom Gesetzgeber als besonders drastische Formen des Angriffs auf die Gewissens- und Bekenntnisfreiheit verstanden werden. Obwohl der Inhalt des im Strafgesetzbuch genannten Artikels mit den früher in Polen geltenden Rechtsbestimmungen zusammenhängt, stößt ihre praktische Umsetzung auf zahlreiche Schwierigkeiten. Bei der Lösung der Interpretationsprobleme sind die Rechtsprechung sowie die Kommentare behilflich. Neben der grundsätzlichen Analyse verweisen sie auch auf die am meisten strittigen Fragen: das Vorhandensein der religiösen Symbole an Orten der Handhabung der öffentlichen Gewalt oder die Grenzziehung zwischen der Verletzung der religiösen Gefühle, der künstlerischen Betätigung und der Meinungsfreiheit. Die Quellen der ständig wiederkehrenden Diskussionen über das Verständnis der Grenzen der religiösen Freiheit oder der Merkmale der Straftaten gegen die Gewissens- und Bekenntnisfreiheit liegen sicher nicht in der mangelnden Präzision der Rechtsbestimmungen, sondern in der weltanschaulichen Sphäre.